

*Складнопідрядне речення, його
будова й засоби зв'язку в ньому.
Підрядні сполучники і сполучні
слова у складнопідрядних реченнях*

Актуалізація знань

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ		
СПОЛУЧНИКОВЕ		БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ
Складносурядне	Складнопідрядне	
з рівноправними за змістом частинами, поєднаними сполучниками <i>і, та, а, але, проте, однак, або, чи</i> й інтонаційно	з головною й залежною (підрядною) частинами, поєднаними сполучниками <i>що, щоб, бо, якби, якщо, хоч</i> або сполучними словами <i>хто, що, який, де, коли</i> й інтонаційно	з частинами, поєднаними лише інтонаційно
<i>Розкриваю парасольку – і дощ мені вже <u>не докучає</u>.</i>	<i>Схильні до повноти люди <u>вибирають</u> одяг темного кольору, бо він візуально <u>приховує</u> пишні форми.</i>	<i>Я <u>одягну</u> кросівки: вони більше <u>пасують</u> до джинсів.</i>

У складнопідрядних реченнях можна поставити питання від головної частини до залежної (підрядної): Селфі більше захоплюються дівчата, бо вони люблять фотографуватися.

Від першої частини (головної) до другої (залежної) → можна поставити питання **чому? з якої причини?** → Селфі більше захоплюються дівчата, (**чому?**) бо вони люблять фотографуватися.

Усне спостереження

Відчиняю двері — і в кімнату вливається музика.

Вона стихає, але в душі залишається надовго.

Коли відчиняю двері, у кімнату вливається музика.

Хоча вона й стихає, але в душі залишається надовго.

- ✓ Пригадайте, чим складносурядне речення відрізняється від складнопідрядного.
- ✓ У якій колонці речення рівноправні за змістом?
- ✓ Речення якої колонки складнопідрядні?

Поняття про складнопідрядне речення

Складнопідрядне речення (СПР) поєднує синтаксично нерівноправні частини, одна з яких **головна**, а друга — **залежна** (або **підрядна**).

Головна частина СПР граматично незалежна, від неї ставиться питання до підрядної.

Підрядна частина підпорядкована головній (відповідає на поставлене питання, пояснює або всю головну частину в цілому, або один якийсь її член) і **містить сполучники чи сполучні слова**.

*[Англійський нейрохірург Людвіг Гутман на практиці довів], **ДОВІВ ЩО?** (що спорт для людей з інвалідністю створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дозволяє повернутися до повноцінного життя).*

*[] — **головна частина** [Англійський нейрохірург Людвіг Гутман на практиці довів], «**довів що?**»*

*() — **підрядна частина** (що спорт для людей з інвалідністю створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дозволяє повернутися до повноцінного життя).*

Місце підрядної частини відносно головної може бути різним: перед головною, після неї або всередині.

Коли егоїстичне щастя є єдиною метою життя, життя дуже скоро залишається без мети (Р.Роллан). — підрядна частина передує головній.

[життя дуже скоро залишається без мети] (за якої умови?) (**коли** егоїстичне щастя є єдиною метою життя).

(Коли), [].

Найкращі душевні порухи нічого не варті, якщо вони не приводять до добрих справ (Ж.Жубер). — підрядна частина стоїть після головної.

[Найкращі душевні порухи нічого не варті] (за якої умови?) (**якщо** вони не приводять до добрих справ).

[], (якщо).

Там, де низька моральність, нема великої людини (Р.Роллан). — підрядна частина стоїть всередині головної.

[Там (де?), (де низька моральність), нема великої людини].

[, (де),].

Підрядних частин у складнопідрядному реченні може бути кілька.

Наприклад:

Мій товариш сказав, (що?) що саме рояль — король оркестру, (чому?) бо він стоїть у самому центрі сцени.

[],(що), (бо).

Головна частина складнопідрядного речення може мати **вказівні** слова: *там, туди, звідти, той, такий* та ін.

Наприклад:

Той стає віртуозом, (хто?) хто має талант і шалену працездатність.

[], (хто).

Засоби зв'язку між частинами в СПР

Підрядна частина приєднується до головної за допомогою **підрядних сполучників або сполучних слів**.

Сполучником або сполучним словом **починається саме підрядна частина**.

*Чи знаєте ви, **що** трембіту виготовляють зі смереки? [],(що).*

*Пісню, **яку** виконують із душею, важко забути. [,(яку),].*

Сполучник чи сполучне слово

Як їх розрізняти?

Сполучник	Сполучне слово
Службова частина мови	Займенник або прислівник
Не є членом речення	Є членом речення в підрядній частині, до нього можна поставити питання
Можна замінити тільки сполучником	Можна замінити іншим повнозначним словом, у т.ч. з головної частини речення.
—	Може вимовлятися з логічним наголосом
—	Сполучним словам у підрядній частині можуть відповідати співвідносні займенники або прислівники в головній частині (такий... який, той... який, там... де, те... що, тоді... коли тощо).

Зверни увагу!

Лише СПОЛУЧНИМИ СЛОВАМИ бувають:

займенники *ХТО, ЯКИЙ, КОТРИЙ, ЧИЙ, СКІЛЬКИ, НАСКІЛЬКИ;*

прислівники *ДЕ, КУДИ, ЗВІДКИ, ПОКИ (АЖ ПОКИ), ДОКИ (АЖ ДОКИ), ВІДКОЛИ, НАВІЩО (НАЩО, ЗАДЛЯ ЧОГО, ЗАРАДИ ЧОГО), ЧОМУ (причина).*

Лише СПОЛУЧНИКАМИ бувають:

аби, щоб, для того щоб, задля того щоб

мов, немов, немовби, немовбито, наче, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, буцім, буцімто

перед тим як, після того як, з того часу як, тим часом як, тоді як, як тільки, тільки-но, тільки що, ледве, щойно, перш ніж

якщо, якби, коли б, аби, раз

хоч (хоча), хай, нехай, дарма що, незважаючи на те що, попри те що

так що

бо, тому що, через те що, тим що, затим що, оскільки, позаяк

аж, що аж, що й

Зверни увагу!

ЩО, ЯК, КОЛИ, ЧИМ

Ці слова в одних випадках виступають **сполучниками**, в інших — **сполучними словами**.

Головна підказка для розпізнавання:

Сполучник - службова частина мови (**не буває членом речення**).

Сполучне слово - самостійна частина мови — займенник або прислівник (**є членом речення, відповідає на питання в реченні**).

Вчимося розрізняти сполучники і сполучні слова

*Я сьогодні прокинувся рано, **ЩОБ** першим привітати матусю.* — («щоб» - це **сполучник**, у реченні до нього не можна поставити питання)

***ЩОЙНО** пароплав почав підходити до пристані, Ерік кинувся на верхню палубу.* — («щойно» можна замінити тільки сполучником (як тільки, тільки-но, ледве), у реченні не відповідає на питання, значить це - **сполучник**).

*Джерела живуть доти, **ДОКИ** над ними нахиляються попечені жагою губи.* — («доки» - **сполучне слово (прислівник)**, у реченні відповідає на питання і виступає обставиною.

Вчимося розрізняти сполучники і сполучні слова

*Я дізнався, **ЩО** мені подарують завтра.* («що» - це **сполучне слово** (займенник); у реченні відповідає на питання і є додатком).

*Біля гаю, **ЩО** чорніє над водою, щось біле блукає.* («що» - це **сполучне слово** (займенник); у реченні виступає підметом).

*Я дізнався, **ЩО** завтра нас запрошено в гості.* («що» - це **сполучник**, у реченні до нього не можна поставити питання).

Розділові знаки в СПР

(основне правило)

Між частинами складнопідрядного речення ставиться кома.
Підрядну частину, що стоїть у середині головної, відокремлюють
комами з обох боків.

Наприклад:

І тільки той, хто вірить в Бога, повірить і у себе теж
(В. Крищенко).

[, (хто),].

Перевірте себе (теорія)

- ✓ Яке речення називається складнопідрядним?
- ✓ Як називаються частини в СПР?
- ✓ Від якої частини і до якої(яких) в СПР ставиться питання?
- ✓ Що служить засобом зв'язку для частин ССП?
- ✓ Як відрізнити підрядний сполучник від сполучного слова?
- ✓ Якими позначками при складанні схеми СПР показують частини речення?
- ✓ Який розділовий знак вживається між частинами СПР?

За потреби повернись до правил і перечитай теоретичний матеріал уроку в презентації до уроку або звернись до § 17 підручника, с.62-63.

<https://pidruchnyk.com.ua/970-ukrmova-9klas-avramenko.html>

Практикуємося

А Визначте головну й підрядну частини кожного речення (усно).

Б Поставте від головної до підрядної частини питання (усно).

1. Музика одна є світовою мовою й не потребує перекладу, бо вона промовляє до душі (Б. Авербах).

2. Якби композитор хотів сказати щось словами, він тоді не писав би музику (С. Ріхтер).

3. Музика очищає розум, надихає його та піднімає до рівня, якого б він сам ніколи не досяг (Р. Фріпп).

4. Музика, яка одного разу ввірвалась у вашу душу, стає її частинкою й ніколи не вмирає (Г. Лейбніц).

5. Музика може змінити світ хоча б тому, що вона може змінити людину (Ж. Барзун).

Звіримося

1. Музика одна є світовою мовою й не потребує перекладу, бо вона промовляє до душі. [], *не потребує з якої причини? → (бо...).*
2. Якби композитор хотів сказати щось словами, він тоді не писав би музику. *(Якби...), ← не писав би через що? з якої причини? [].*
3. Музика очищає розум, надихає його та піднімає до рівня, якого б він сам ніколи не досяг. [], *до рівня якого? → (якого б...).*
4. Музика, яка одного разу ввірвалась у вашу душу, стає її частинкою й ніколи не вмирає. [*музика яка? → (яка...), [].*
5. Музика може змінити світ хоча б тому, що вона може змінити людину. [], *може змінити чому? → (що...).*

А Побудуйте схему до кожного речення (*дивись зразки на попередніх слайдах*).

Б У схемі підкресліть сполучні слова (*відповідно до синтаксичної ролі: якщо сполучне слово — підмет, то однією рисою, якщо — обставина, то штрих-пунктиром тощо*).

1. На скрипочці грає, бо веселість має.
2. Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не списав би.
3. Де праця, там і пісня.
4. Легше тобі на душі стане, як пісня до твого серця загляне.
5. Найдорожча пісня, з якою мати мене колисала.
6. Хто співає, той журбу проганяє.
7. Де немає співця, послухаєш і горобця.

(Народна творчість)

Звіримося

1. На скрипочці грає, бо веселість має.

[], (бо). (Бо – **сполучник**, до нього в реченні не можна поставити питання, він не є членом речення).

2. Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не списав би.

[], (що). (Що – **сполучне слово**, займенник, **підмет**; *не списав би що? - що*)

3. Де праця, там і пісня.

(Де), []. (Де – **сполучне слово**, прислівник, **обставина**; *праця де? - де*)

4. Легше тобі на душі стане, як пісня до твого серця загляне.

[], (як). (Як – **сполучне слово**, прислівник, **обставина**; *загляне коли? - як*)

5. Найдорожча пісня, з якою мати мене колисала.

[], (з якою). ((з)якою - **сполучне слово**, займенник, **додаток**; *колисала з чим? - з якою*)

6. Хто співає, той журбу проганяє.

(Хто), []. (хто – **сполучне слово**, займенник, **підмет**; *співає хто? – хто*)

7. Де немає співця, послухаєш і горобця

(Де), []. (де – **сполучне слово**, прислівник, **обставина**; *немає де? – де*)

Прочитайте текст і виконайте завдання.

А Випишіть складнопідрядні речення.

Б Підкресліть у них граматичні основи.

В Побудуйте схеми цих речень, поставте в них стрілку від головної частини до підрядної й надпишіть питання (за зразком).

Зразок.

Майже ніхто не знає, що «Щедрик» прийшов в Америку з України.

що?

[], (що).

Творчість Миколи Леонтовича, зосереджена навколо, здавалось би, другорядного жанру — обробки народних пісень, засвідчує блискучий талант автора. На основі українських народних мелодій композитор створював оригінальні самобутні хорові композиції, надавши їм неповторного звучання. Його обробки, що здобули славу в усьому світі, і донині є неперевершеними. Особливо популярним був і залишається «Щедрик», дивовижна за красою, досконала за мелодією, ювелірна за обробкою деталей мініатюра, яка вважається одним із найвищих досягнень композитора. Уперше «Щедрик» 1916 року виконав хор Київського університету. 1936 року Петро Вільговський здійснив переклад пісні англійською, який дістав назву «Хорал дзвонів» (За С. Лайгут).

Звіримося

1) Його **обробки**, *(які?)* що здобули славу в усьому світі, і донині є неперевершеними.

[*,(що),*]. *(які?)*

2) Особливо популярним був і залишається «Щедрик», дивовижна за красою, досконала за мелодією, ювелірна за обробкою деталей **мініатюра**, *(яка?)* яка вважається одним із найвищих досягнень композитора.

[], *(яка).* *(яка?)*

3) 1936 року Петро Вільговський здійснив **переклад** пісні англійською, *(який?)* який дістав назву «Хорал дзвонів».

[], *(який?).* *(який?)*

Закріплюємо вивчений матеріал

Пропоную переглянути для закріплення вивченого матеріалу
урок Всеукраїнської школи онлайн на тему

«Складнопідрядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому»

<https://www.youtube.com/watch?v=MXxm4iqGZgQ>

Самостійна робота

Запиши речення. Підкресли в них граматичні основи. Склади схеми речень, не забуваючи підписувати в схемі питання, яке ставиш від головної частини до підрядної.

1. Мені ця книга сподобалася, бо автор знається на описі почуттів.
2. Якби ти дослухався до моїх порад учора, усе би закінчилося інакше.
3. Ніколи не забуду ту мить, коли вперше побачив її.
4. Небо, яке засіяли зорі, чудово заблищало.

Домашнє завдання на 21 листопада:

1. Знати правила з теми уроку (дивись матеріали уроку або § 17 с. 62-63 підручника)

<https://pidruchnyk.com.ua/970-ukrmova-9klas-avramenko.html>

2. Виконати завдання самостійної роботи (слайд № 25 матеріалів уроку) і надіслати на перевірку вчителю на НЗ.

як?

[], (щоб)

